

NÉMETH GYÖRGY

Mózer Péternek az újraelosztásról

Szubjektív bevezetővel kell kezdenem, annak érdekében, hogy ezen – az újraelosztásról szóló – vita tétje a kívülállók számára könnyebben érthető legyen.

Amikor az 1980-as évek első felében egyetemre jártam, szociológus diplomát még csak az ELTE bölcsészkarán lehetett szerezni (szociálpolitikus diplomát sehol), a szociológia úgynevezett B szak volt, melyre csak az egyetem kapuin belülről lehetett felvételt nyerni. A szociológia akkor elit szaknak számított, és bár a késő Kádár-kor puha diktatúrájában jártunk, jellege nem volt igazán ellenzékinek nevezhető, bár kétségtelenül volt ilyen *stichtje*. A szociológus hallgatók között a bölcsészkarai átlagnál jóval magasabb volt a széles és/vagy mély ismeretekkel rendelkező, tudásszomjas, nonkonform, nem egyenes pályáját járó figurák aránya. A jövő kritikai, de nem „ide lőjetek” mentalitású (szak)értelmisége készülődött itt. Közülünk sokan a „hivatalos”, az „akadémiai” tudomány sáncai mögé kerültek. Én nem. Pályám meglehetősen kacskaringósra sikeredett. 1990 után néhány évvel munkahelyi kötelezettségemként a pénzügyi kormányzat tisztviselőivel folytatott sorozatos vitáim következményeként szükségét éreztem, hogy beleássam magam közgazdaságtanba, annak is elsősorban pénzügytani részébe. (Hogy el tudjam dönteni: leereszkedő magabiztosságukat valóban hatalmas tudásuk indokolja, aminek outsiderként nyomába nem érek, vagy éppen ismereteik fölöttébb hiányos voltát kompenzálják így.) Fő szakterületem a társadalombiztosítás – a nyugdíj- és az egészségügyi rendszer, de foglalkoztam a biztosítás és államháztartás elméleti kérdéseivel. De a szociológusi mellett történeti végzettségem sem csupán életrajzi elem. Levéltári szinten kutattam-kutatom az orvostársadalom és a nyugdíjrendszer(ek) történetét, felismerve azt, hogy a történeti nézőpont nem mellőzhető sok közgazdasági probléma megértéséhez, sőt annak hiánya rendre zsákutcába viszi a gondolkodást. Írásaim mindegyikét máig vállalom – azon néhány publicisztika kivételével, melyekben az 1990-es évek közepén támogattam nyugdíjrendszerünk 1998-ban megkezdett (részleges) tőkésítését, az úgynevezett második pillér létrehozását. De elismerve tévedésemet,¹ ma szinte a teljes közgazdász-elittel szemben állítom (és a mainstream közgazdaságtan nyelvén beszélve meg is tudom indokolni), hogy ez miért volt több, mint (gazdaságpolitikai) bűn, és mint gördítettünk mesterséges akadályt gazdasági felzárkózásunk elé.

Mózer Péter nálamnál fél generációval fiatalabb korosztály tagja, a hivatalos, az akadémiai szociálpolitika művelője, és senki nem kételked-

¹ Ezt éppen az Esély hasábján tettem meg. Lásd Németh György: A nyugdíjreform makroökonómiája. 1998/6. szám

het abban, hogy alapos és kiváló ismerője tudományága nemzetközi és hazai szakirodalmának. Ez rólam egyáltalán nem mondható. Tanulmányom egyik lehetséges értelmezése, hogy olyan területre tévedtem, ahol szaktudásom hiányosságai nyilvánvalók, és csak a szerkesztő éberségének hiánya miatt kaphattam nyomdafestéket. A másik lehetséges értelmezés, hogy a szociálpolitikai főáram tárggyal kapcsolatos tudáskészletének egy része megújítandó, de szakmán belül túlságosan is nagy tiszteletnek örvendenek a holt és a még élő klasszikusok.

A fentiek előrebocsátása után a tárgyra térek.

I.

Tanulmányom első fő állítása, hogy *közgazdasági értelemben* akkor beszélhetünk szolidaritásról, ha (1) jövedelem-újraelosztás (redistribúció) történik – ez azonban csak szükséges, de nem elégséges feltétel –, és ha (2) az újraelosztás a magasabb jövedelműektől az alacsonyabb jövedelműek felé irányul. Ha az újraelosztás iránya fordított, vagyis az alacsonyabb jövedelműektől a magasabb jövedelműek felé irányul, akkor *perverz újraelosztásról* van szó, ami nem nevezhető szolidaritásnak. Ha pedig azért nem tudjuk egyértelműen megmondani az újraelosztás irányát, mert az újraelosztási rendszer több, de viszonylag pontosan meghatározható elmentéses jövedelemáramlást is tartalmaz, *zavaros újraelosztásról* beszélhetünk, a tisztánlátás érdekében pedig célszerű a rendszer elemeire bontása és a perverz újraelosztó elemek kiiktatása.²

Látható, hogy az újraelosztást nem tekintem a szolidaritás szinonimájának, de „hard core”-jának feltétlenül.

Tanulmányomban a szolidaritás közgazdasági fogalmával foglalkoztam, és nem állítottam, hogy a szolidaritás *nem közgazdasági*, sőt a *modernitás előtti* – a „jövedelem” fogalmát nem ismerő korok – (köz)gazdasági fogalma nem létezik, vagy netalántán értelmetlen. Ezt hagyom másra,³ mint ahogy a szolidaritás közgazdasági fogalmán kívüli szolidaritás fogalom mellett okvetlenül előkerülő erkölcsfilozófiai kategóriákat (társadalmi igazságosság, méltányosság stb.) és értelmezésüket is.

Tanulmányom leíró közgazdaságtani jellegű, mely a „mi történik?” kérdésre keresi a választ, nem a „miért történik?” vagy a „hogyan kellene történnie?” kérdésre.⁴ Tanulmányomat azért írtam, mert a közgazdászok közgazdasági kontextusban *szolidaritásról* való megnyilatkozásait szinte kivétel nélkül hamisnak, mesterkéltnak, erőltetettnek stb. éreztem (érezem),⁵ aminek okát elsősorban abban látom, hogy a szolidaritást közgazdaság-idegen fogalomnak tartják, azonban egyre kevésbé tehetik meg, hogy közgazdászként ne szóljanak róla. Példát is hoztam rá. Bokros Lajos közgazdász, volt pénzügyminiszter azon gyakran tett kijelentését, hogy

² Nem ismerek magamra nézeteim imígyen való rekonstrukcióját olvastán: „szolidaritás különbözteti meg az újraelosztást a piaci elosztástól”.

³ Magam szívesen olvasnám a szolidaritás változó jelentéseiről és formáiról szóló monográfiát.

⁴ Az első kérdésben, legalábbis elvileg könnyebb közös nevezőre jutni.

⁵ A szociológusokét, de főleg a szociálpolitikusokét viszont puhának.

nem lehet szolidaritásról beszélni, ha a „társadalomnak ekkora hányada mentesítve van a közterhek alól”. Bokros ezzel a minimálbérek (2002 óta fennálló) személyi jövedelemadó-mentességének (effektív 0 százalékos adókulcs) eltörlését kívánatos lépésnek mondja. Ez hátrányosabb helyzetbe hozza a legalacsonyabb jövedelműeket, és – hacsak nem ugyanez történik a magasabb jövedelműekkel⁶ – akár perverz újraelosztásként is felfogható. E lépés kapcsán Bokros nem beszélhetne közgazdasági értelemben vett szolidaritásról, míg az adórendszer olyan átalakítását, melynek során az alacsony jövedelműek adóját emelnék, hogy a magasabb jövedelműek adóját csökkenthessék, a legtermészetesebb módon felvehetné (legfeljebb sokan nem értenének vele egyet). A *közgazdasági kontextusban* megszólaló Bokros csak akkor mond értelmeset, ha feltételezzük, hogy szándékosan *közgazdasági kontextuson kívüli* szolidaritás-fogalmat használ. Ettől kezdve technika és cinizmus kérdése keríteni és úgy értelmezni egy erkölcsfilozófiai kategóriát, miszerint az alacsony jövedelműek adójának emelése fontos lépés a létező világok legjobbjához vezető úton.⁷ Úgy gondolom azonban, hogy a közgazdászok érvelését gyengíti, ha *közgazdasági kontextusban közgazdasági kontextuson kívüli* fogalmakat használnak, különösen akkor, ha *közgazdasági vitát* eldöntő nagy erejű érveként adják elő.

Mindezek miatt Mózer Péter szolidaritás fogalmam korlátozott, szűkös voltát kifogásoló kritikáját rosszul címezte, azt magamra nézve érvénytelennek tartom.⁸

II.

Tanulmányom második fő állítása, hogy a társadalombiztosítás = biztosítás és újraelosztás együttese (mixe), ami Mózer Péter szerint sem téves, sőt ez „egyszerű összefüggés”, vagyis nyilvánvaló. Kritikája ennél való megragadásomat, a továbbgondolás elmaradását illeti.

A társadalombiztosítás részben biztosítás, részben szolidaritás – mert az újraelosztás iránya, jövedeleमारányos járulékok esetén nagyon nagy valószínűséggel a magasabb jövedelműektől az alacsonyabb jövedelműek felé irányul. (Fix összegű járulékok esetén, mely a legkülönbözőbb reform-elképzelésekben újból és újból előkerül, a szolidaritás-tartam nyilvánvalóan kisebb, és az sem elképzelhetetlen, hogy ellentétébe csap át, és perverz újraelosztás intézményesül.) Fontos megjegyezni, hogy ez esetben elsősorban az egészségügyi rendszerre érdemes gondolni.

A biztosítás(i szerződés) egy termék, egy termék megvásárlásakor pe-

⁶ Mert például háború tört ki, vagy pénzügyi válság elhárítására a törvényhozás mindenki adóját azonos arányban megemelte.

⁷ Ilyen erkölcsfilozófiai érv, például, hogy csak az tekintheti magára öntudatos állampolgárként, aki adó fizetésével járul hozzá az állam fenntartásához. Aki nem fizet adót, az kirekesztett az öntudatos állampolgárok köréből, még ha jövedelmi helyzete kedvezőbb is. A *nullkulcs* eltörlése az öntudatos állampolgárok számának sokasítását szolgálja. Az öntudatos állampolgárok számának növekedése pedig aligha vitathatóan elrendő cél.

⁸ Lásd „Ezzel szemben a szolidaritás jelentése és az újraelosztás tartalma több ennél!” kezdetű néhány oldalt. Ez írásának közel harmada.

dig inadekvát elosztásról beszélni.⁹ A termék (biztosítási szerződés) „gyártói”, a biztosítók között a tökéletes piacon éles verseny folyik, és a tökéletesen informált vásárlók a legolcsóbbat veszik az azonos „tudású” termékek közül. A való világ piacain azonban igen ritkán folyik tökéletes verseny, a biztosításban pedig különösen ez a helyzet. Minél nagyobb a piaci koncentráció, annál nagyobb a vásárlók úgynevezett holtteher-vesztése, mely egyetlen piaci eladó esetén éri el maximumát. Csak azért nem beszélhetünk a termékért fizetett árban foglalt jövedelem-újraelosztásról, mert a termék megvásárlása nem kötelező, és mindenkinek szabadságában áll rossz üzletet kötni. Más a helyzet társadalombiztosítás esetén, ahol a termék megvásárlása törvényi kötelezettség, ahogy az ára (a járulékfizetés) is. Ekkor már van okunk feltenni a kérdést, hogy mennyivel jártunk jobban/rosszabbul ahhoz képest, ha tökéletesen versenyző piacon törvényi kötelezettség nélkül vásárolnánk meg a terméket.

„Milyen konzekvenciák levonására alkalmas ez a modell?” – teszi fel a kérdést Mózer Péter. Tanulmányomban csak annyit mondtam, hogy az állam jövedelem-újraelosztó szerepe, melynek mértékét az állami kiadások és a GDP hányadosával jellemzik, és melynek kiemelt szerepe van korunk közgazdasági reformdiskurzusaiban, hamis kategória. Egy látzat. A közgazdasági értelemben vett újraelosztás lényegesen szűkebb, mint a fenti „számviteli” kategória (84–85. o., 100.o.). Ez nagyban alássa napjaink – az állam újraelosztó szerepének csökkentését a versenyképesség növelése érdekében elengedhetetlen lépésnek feltüntetető – közgazdasági reformérvelését. Amilyen erős, épp oly hamis meggyőződésről van szó, de azt jelenleg egyaránt magáénak vallja a Világbank, az IMF, OECD és Brüsszel, a Pénzügyminisztérium és a Magyar Nemzeti Bank, és gazdaságpolitikai elitünk szinte egésze – pártszimpátiáitól függetlenül. Az újraelosztás közgazdasági tartalmának megértése elvezethet az államháztartástan új alapokra helyezéséig, az államháztartás számbavételi rendszerének teljes megújításáig. Nem lenne kevés.

III.

„Az újraelosztás olyan társadalmi konstrukció, amely nemcsak kockázatokkal, hanem egyéb társadalmi, demográfiai és piaci bizonytalanságokkal szemben is képes védelmet nyújtani” – mondja a társadalombiztosítás kapcsán ellenemben Mózer Péter. Nos, ez az „egyéb” is kockázat, és Mózer Péter, legalábbis részben, szintén annak nevezi (példának a munkanélküliséget, a krónikus vagy veleszületett betegséget hozza fel), részben bizonytalanságnak, ami a kockázat szinonimája (példa rá a jövőbeni infláció, különös tekintettel a futamidő hosszára). Mindezen kockázatokat a biztosítás is képes lenne kezelni, de annak több a hátránya (bele-

⁹ Nem mondom azt, amit Mózer Péter nekem tulajdonít, hogy „biztosítás (elosztás)”.

értve a költségességét), mint az előnye.¹⁰ A társadalombiztosítás létrehozásának okaként a „piaci kudarc”-ot nevezni meg – közkeletű tévedés.

Mózser Péter a társadalombiztosítás és (magán)biztosítás közötti markáns különbséget az előbbi kötelező voltában és a kockázategyesítő (pooling risk) voltában látja. Ezek a különbségek léteznek, de csupán a felszínt írják le, nem a mechanizmust. Én viszont éppen ezt helyezem leírásom középpontjába: technikai, illetve társadalmi vonatkozásban miért nem működik az individuális ekvivalencia elvének gyakorlati alkalmazása, miért célszerű attól eltekinteni, ezzel miképp kerül az újraelosztás a rendszerbe, és emiatt miért kell kimondani a kötelezést. (Mert különben az újraelosztás táplálói, kárvallottjai dezertálnának a rendszerből.) Lehet ugyan azt mondani, hogy itt kockázategyesítés történik, és ez végül is nem hamis állítás, csak éppen nem bír különösebb magyarázó erővel.¹¹

IV.

Van-e újraelosztás nélküli nyugdíjrendszer? Azt állítottam, hogy lehetséges, sőt, efelé megyünk. Mózer szerint már csak azért is van, mert a „nyugdíj gazdasági célját úgy foghatjuk fel, hogy a fogyasztási szint életciklusok kiegyenlítése”. A nyugdíj, szerinte, per definitionem redisztribúció. *Intertemporális redisztribúció.*

Először is tagadom, hogy létezne intertemporális redisztribúció. Ennek a fogalomnak határozott álláspontom szerint nincs közgazdaságtudományi létjogosultsága. Használjuk a köznyelvet: az emberek keresőkörük (munka)jövedelmének egy részét megtakarítva teremtik meg majdani nyugdíjuk fedezetét. Ez végül is természetes. Megtakarítunk majdani nyugdíjunkra. Tudálékoskodás mindezt úgy megfogalmazni, mint

10 Mózer Péter a társadalombiztosítást és a magánbiztosítást a biztosítás két fajtájának tartja. Magam a biztosítás elé sose tenném a „magán” előtagot. Mert csak biztosítás van. A biztosítás lényege, hogy a biztosítási szolgáltatás – káresemény valószínűsége – biztosítási díj relációban az egyéni egyenértékűség elvét alkalmazzák. A társadalombiztosítás „társadalom” előtagja azt a különbséget jelöli, hogy esetében nem alkalmazzák az egyéni egyenértékűség elvét.

Az infláció kockázatként való említése egy évszázados múltra tekint vissza, de közel fél évszázada már elveszítette relevanciáját. Az első világháború előtti világ gyakorlatilag nem ismerte az inflációt, legfeljebb az értékőrző nemesfémpénz-rendszer mellett létrehozott papírpénz-rendszerek összeomlását (például a Habsburg-birodalomban a napóleoni háborúk után), és – közvetlenül a háború előtti két évtizedben – a *drágaságot*. A biztosítási szerződések egyszerűen nem számoltak az inflációval, egyrészt azért, mert a fogalmat sem ismerték (a kor statisztikai hivatalai nem számítottak inflációt), másrészt azért, mert *elképzelni sem tudták*, hogy lehetséges akkora pénzromlás, amit már a világháború alatt, de főleg utána megtapasztaltak.

11 Megjegyzem, hogy Mózer által idézett Barr-szöveg biztosításszakmailag egyértelműen félreértés. Nézzük csak az életjáradék kérdését. Fogadást kötünk a biztosítóval – mondja Barr –, s ha rövid ideig élünk, a biztosító nyer, ha 98 éves korunkig, akkor mi. Nos, aki életjáradékot vásárol, az egy terméket vásárol, mely termék élvezetében marad haláláig. Azért vásárolunk életjáradékot, mert időskori anyagi jólétünk szempontjából a legrosszabbra, vagyis hosszú életre számítunk. Így vagyunk kockázatkerülők. (Aki rövid életre számít, az időskori anyagi jólétének maximalizálása érdekében nem vesz életjáradékot. Ezzel kockáztat.) Mivel a biztosító állományban (sok azonos szerződés eladásában) gondolkodik, és az emberi élet véges, a biztosítás fogadás-jellegéről beszélni téves, bár ez is közkeletű.

mai keresőképes korom jövedelme egy részének újraosztása a nyugdíjas kori jövőbe. Nem elfogyasztani az egészet most, hogy akkor is tudjak majd fogyasztani, ha már nem lesz (munka)jövedelemem, amit fogyasztásra költhetnék. De fő kifogásom az „intertemporális” tág határok között való értelmezése. Az értelmes köznyelvi mondat, hogy „három hónapig spóroltam egy digitális fényképezőgépre”. De értelmes-e az, hogy „három hónapig nem költöttem fogyasztásra összes jövedelemem, hogy újraosztást végrehajtva vásároljak egy digitális fényképezőgépet”?

De ha relevánsnak is fogadjuk el az intertemporális (életciklusok közötti) redisztribúció fogalmát, akkor is az egyén saját életpályáján belül megvalósuló, és nem egyének (jövedelem-tulajdonosok) közötti jövedelem-újraelosztásról van szó. A közgazdasági értelemben vett újraelosztás mindig egyének közötti, interperszonális.¹² Biztosítási újraelosztás nincs, a biztosítás termékvásárlás, nem a kárt szenvedettek felé történő újraelosztás. A fragmentált újraelosztást értelmetlen kategóriának tartom. A vertikális és az (átfogó) horizontális újraelosztás értelmes kategória, de inkább elméleti, mint gyakorlati haszna van. Amit Mózer Péter jól definiált és széles körben használt újraelosztás-fogalmaknak mond, azon – álláspontom szerint – ideje volna túllépni.

Az általam használt vertikális és longitudinális (horizontális) kategória teljesen más töről fakad, mint Lindbeck újraelosztás-tipológiája. A vertikális nálam a biztosítási díj és a jövedelemarányos járulék különbsége adott időpontban, és egyéni szintű; a longitudinális adott generáció életpályáját követi, és nem egyéni, hanem generációs szintű fogalom.

Visszatérve a nyugdíjra: Mózer Péter Barr-ra hivatkozva azt mondja, hogy az egyének *kizárólag* két módon tudják fogyasztásukat időben áthelyezni. Vagy (1) aktív korukban lemondanak fogyasztásuk egy részéről, megtakarítanak, vagy (2) jövőbeli termékek megvásárlására szóló ígéretekkel szereznek arra vonatkozólag, hogy nyugdíjba vonulásuk után is részesülhetnek a mások által termelt javakból. Ez, szerinte, a nyugdíjrendszerek két fő típusának felel meg, az első a tőkefedezeti, a második a felosztó-kirovó. Ezzel szemben határozottan állítom, hogy csak egyfajta nyugdíjrendszer van, a tőkefedezeti és a felosztó-kirovó között csupán a közgazdasági külcsímben van különbség. Abban, hogy a nyugdíjcélú megtakarítás monetizált-e, avagy sem. A nyugdíj-közgazdaságtant máig hatóan zsákutcába vitte a felosztó-kirovó terminus technicus tudományos meghonosítása az 1960-as évek legelején.¹³

12 A közgazdaságtanban ennél szélesebb értelemben használják, például Voszka Éva: Privatizáció helyett újraelosztás. Az állami vagyon sorsa 1998 és 2001 között (Közgazdasági Szemle. 2001/szeptember), véleményem szerint helytelenül. Ennek kifejtése azonban végképp nem lehet ezen írás tárgya.

13 Lásd Németh György: Esszé nyugdíjról, nyugdíjrendszerekről, nyugdíjreformról I–II. Külgazdaság 2003/1. és 2. szám.

V.

Az alanyi jog versus rászorultság elve a közgazdasági reformdiskurzusokban éles dichotómia, egymást kizáró alternatívaként jelenik meg, ennél árnyaltabb megközelítésre nincs igény. A szociálpolitikában természetesen más a helyzet.

Elismerem, hogy túl erős volt a szociálpolitikusok összességére a családi pótlék kapcsán tett azon megállapításom, miszerint „gyakorlati, és nem elvi okokból ellenzik a rászorultság elvének alkalmazását”. Bizonytalán számosan elvi alapon is érvelnek a milliomosok alanyi jogosultsága mellett. Mert a csata e kérdés körül dől el. Például Surányi György, a Magyar Nemzeti Bank volt elnöke, akire nem csupán maradéktalanul illik a *milliomos* jelző, hanem nagytekintélyű és befolyásos közgazdász is, a következőképpen érvel az alanyi jogosultság ellenében: 1998-ban, a Bokros-csomag reformjait ellenreform követte, „'98 azzal kezdődik, hogy ... [ismét] alanyi jogúvá teszik a szociális juttatásokat. Itt mindig példaként hozom, hogy nekem mekkora nagy szükségem volt a családi pótlékra, de talán nem biztos, hogy a hozzám hasonlókat kellett volna támogatni közpénzekből.”¹⁴ Kétségtelen, a kétgyermekes Surányi nem *szorult rá*. Mit feleljünk? Azt nem mondhatjuk, hogy téved.

Mózer Péter elhárította a milliomosok családi pótlékának jogosságáról szóló vitába való bekapcsolódást. Ezt tenni a szociálpolitikusoknak szükségtelen, mondja, mivel ők *céloznak*: előbb meghatározzák a társadalompolitikai prioritásokat, majd ennek alapján leszűkítik az ellátások hatókörét („célzottság”). Az eredmény a milliomosoknak is járó családi pótlék. Ez igazolja azt, amit tanulmányom elején az egymás nyelvét nem értő, a másik nyelvén, a másik számára érthető módon a problémákat megfogalmazni képtelen süketekről írtam, aminek igazságtartalmát – „nem gondolom, hogy ennyire sztereotip a helyzet” közbevetéssel, de – Mózer Péter is elismeri.

A problémát az okozza, hogy e célzottságot a *rászorultság* négy jelentéstartamának egyikeként határozza meg.¹⁵ Erre erősít rá azzal, hogy ez esetben „a rászorultság, mint célzás nem csupán segélyezést jelenthet, hanem más támogatást is”. A rászorultság fogalmára épített szociálpolitika elméleti kerete ezzel bizony felfeslik.

Miképp zárhatjuk ki a milliomosok családi pótlékának jogosságáról szóló vita szókészletéből a rászorultság fogalmát? Mert ha nem tudjuk megtenni, álláspontunk védhetetlen. A megoldáshoz az a felismerés vezet, hogy a családi pótléknak két, jól elkülöníthető funkciója van, melyek csak egy viszonylag szűk sávban fedik át egymást. Az egyik a jövedelmi skála alsó, másik a felső részén látja el feladatát. A családi pótlék az alacsony jövedelműek esetén a gyermekhez kapcsolódó szegénységet enyhíti, magas jövedelműek esetén az azonos jövedelmű gyermekes és gyermektelen családok életszínvonala közötti különbséget csökkenti. Utóbbi szükségessége „hagyományos” szociálpolitikai érvekkel (esély-

14 Surányi György: A józan ész védelmében. Népszabadság, 2008. június 15.

15 Kétszer idézőjelben, kétszer anélkül használja a *rászorultság*ot. Az idézőjelekkel azt kívánja kifejezni, helyesen, amit e sorok írója is: „valójában nem erről van szó”.

egyenlőség biztosítása, társadalmi hátrányok kompenzálása stb.) indokolhatatlan. Azzal viszont indokolható, hogy a gyermek nevelése a társadalom érdekében (is) folytatott tevékenység, ami a gyermekekre fordított kiadások (részleges) térítését indokolja. Még milliomosok esetén is. A költségtérítés pedig nem újraelosztás. Közgazdasági értelemben pedig nem közpénzből folyósítják.¹⁶ Ha a törvényhozók úgy látják, hogy a gyermek nevelése nem a társadalom érdekében (is) folytatott tevékenység, az nem rendíti meg a társadalom morális alapjait. Legfeljebb még kevesebb gyermek születik, ami nehézséget okoz például a jövő szociális rendszereinek fenntartásában.

A családi (adó)kedvezmény és a családi pótlék lényegében egy és ugyanaz, különbségük mindössze annyi, hogy a (személyi jövedelemadó köteles) jövedelemmel nem rendelkezőknek a családi kedvezményt nincs miből érvényesíteniük. Különbség még, hogy ami családi pótlék esetén közgazdasági tartamát tekintve (részleges) költségtérítés, az családi kedvezmény esetén (részleges) költségleírás.

A családi pótlékkal ellentétben a családi kedvezmény nem támogatja a legszegényebbeket (a teljes igénybevételéhez elegendő jövedelemmel nem rendelkezőket), ami miatt a szociálpolitikusok szinte egyöntetűen úgy tekintenek rá, mint a társadalmi egyenlőtlenséget növelő, a felső középosztály támogató, „szegényellenes”, perverz újraelosztó, igazságtalan stb. eszközre. Tudnunk kell azonban, mint fentebb már volt szó erről, hogy két különböző funkció az alacsony jövedelműek gyermekekhez kapcsolódó szegénységének enyhítése és a magas jövedelmű gyermekek és gyermektelen családok életszínvonalá közötti különbség csökkentése. A családi pótlékban ez a két funkció egyesül. A családi kedvezmény viszont csak az utóbbi funkciót látja el. Ezért rajta csak az kérhető számon, hogy mennyiben képes megtenni. (Túlzottan? Csak szimbolikusan?) Az alacsony jövedelműek gyermekekhez kapcsolódó szegénységének enyhítése ettől független feladat, mely más szociálpolitikai eszközt igényel.

A fentiek alapján kijelenthető, hogy a családi kedvezmény pusztán léte *önmagában* nem lehet bírálat tárgya. Ez az állítás további bizonyítékokkal is alátámasztható. Képzeljük el, hogy a kormány (személyi jövedelem)adó csökkentést hajt végre, mely értelemszerűen a gyermekeseket és gyermekteleneket – ceteris paribus – egyaránt és egyformán kedvezően érinti. A szociálpolitikusok a történetekhez, lévén szakterületükön kívüli, nem fűznek kommentárt. Ha viszont a kormány úgy dönt, hogy csak a gyermekesek adóját csökkenti (vagy azokét a gyermektelenekéhez képest nagyobb mértékben), vagyis indirekt létrehozza a családi kedvezményt, akkor már a szociálpolitika szakterületét érintő esemény történt volna? A kormány perverz módon újraosztott? A kormány döntését csak a gyermektelenek kifogásolhatják, nehezményezve, hogy a gyermekesek előnyben részesítés miatt az ő adójuk nem, vagy nem oly mértékben csökkent, mint akkor csökkent volna, ha a kormány nem részesíti előnyben a gyermekeseket. Vajon jogosan hivatkoznak arra, hogy a kormány, kárunkra, perverz újraelosztást hajtott végre? Úgy gondolom, nem.

¹⁶ „A közgazdasági logika: adóelvonás → állam → családi pótlék, azaz újraelosztás sémája” – mondja Mózer Péter. Sajnos nem sikerült meggyőzőnöm, hogy ez nem igaz.

Most ugyanezt játsszuk le fordított irányban: a kormány adóemelés mellett dönt (mondjuk azért, hogy a szociális segélyeket emelni tudja), de ennek a gyermekes családok jövedelmi helyzetére gyakorolt hatását azzal tompítja, hogy adójukat kisebb mértékben emeli. Ezzel indirekt létrehozza a családi kedvezményt. Mondhatjuk-e azt, hogy perverz újraelosztás történt, mert gyermekesek adója nem vagy csak kevésbé nőtt, mint a gyermekteleneké? Úgy gondolom, nem.